

تدوین تدریجی حقوق تجارت بین‌المللی

جرزی راژسکی*
ترجمه دکتر ناصر صبحخیز

1. گسترش وسیع همکاری‌های اقتصادی بین‌المللی بین تمامی کشورهای جهان با نظامان اجتماعی - اقتصادی متفاوت، اقتصاد ملی این کشورها را به صورت نظام واحد بهم پیوسته‌ای درآورده است. نقش مکانیسم حقوقی چنین نظامی که جریان دارایی‌ها و خدمات بین اقتصادهای کشورهای مختلف را متوازن می‌کند، الزاماً افزایش می‌یابد. در نتیجه، تنظیم قواعد حقوقی خاص جهت معاملات اقتصادی بین‌المللی که تعدادشان روز به روز بیشتر و مسائلشان پیچیده‌تر می‌گردد، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. از این جهت تدریجاً اقداماتی جهت تدوین این قواعد حقوقی به وسیله بعضی از کشورها و همچنین در سطح بین‌المللی انجام پذیرفته

*. استاد دانشکده حقوق دانشگاه ورشو.

است. این تدوین قواعد تجاری که توسط اعمال تجاری ناشی از قراردادها تقویت و تکمیل می‌شود، رویه‌های تجاری بین‌المللی را به وجود می‌آورد.

بدین‌سان حقوق تجارت بین‌المللی، هم در سطح کشورها و هم در سطح بین‌المللی از استقلال بیشتری برخوردار می‌گردد. ذکر این نکته ضروری می‌نماید که در بیشتر کشورها قواعد حاکم بر فعالیت‌های اقتصادی بین‌المللی الزاماً همانند مقررات حقوق تجارت که بر اعمال تجاری داخلی حاکمیت دارد، نیست. در حقیقت نقش حقوق تجارت در محدوده کشورها و در جامعه بین‌المللی متفاوت است؛ زیرا معاملات تجاری بین‌المللی در جامعه بین‌المللی، مرکب از یکصد و پنجاه دولت با نظامات اجتماعی - اقتصادی متفاوت انجام می‌پذیرد. به نظر می‌رسد که اعمال صرف مقررات تنظیم‌کننده روابط تجاری داخلی در روابط اقتصادی بین‌المللی که هم از نظر ماهیت و هم از نظر پیچیدگی با مسائل اقتصادی مشابه داخلی تفاوت دارد، بیش از پیش اعمال تجاری بین‌المللی را پیچیده‌تر گرداند. از این

جهت تدوین مجموعه مقرراتی که بهتر پاسخگوی نیازهای ویژه روابط اقتصادی بین‌المللی باشد، احساس می‌گردد.

2. مقررات ویژه حقوق تجارت بین‌المللی تدریجاً در کشورهای مختلف گسترش یافته است و می‌رود که به صورت مجموعه‌ای حاکم بر روابط تجاری بین‌المللی گردد. روند گسترش این قواعد حقوقی برحسب منشأ قانون و رویه قضایی کشورها متفاوت است.

مسلم آنکه تجار معمولاً روابط اقتصادی بین‌المللی خود را برحسب رویه‌های تجاری بین‌المللی تنظیم می‌کنند؛ چرا که بدین گونه خواسته‌ها و تا حدودی منافع آنان در روابط اقتصادی بین‌المللی بهتر تأمین می‌گردد. تأثیر فزاینده روابط تجاری بین‌المللی بر حقوق تجارت بین‌المللی عاملی است که این حقوق از نوعی وحدت و همگونی بین‌المللی برخوردار گردد.

بدین سان تدریجاً نظام حقوقی مستقلی در معاملات اقتصادی بین‌المللی شکل می‌گیرد. این استقلال در کشورهای که

حقوق تجارت بین‌المللی خود را تدوین نمودند، کاملاً حاصل شده است. وحدتی که در بعضی از گستره‌های این حقوق در سطح بین‌المللی حاصل شده است، تأکید بر استقلال این رشته از حقوق می‌باشد. دو روند مذکور (تدوین مجموعه قوانین حقوق تجارت بین‌المللی در بعضی از کشورها و وحدت عمل در بعضی از زمینه‌های تجارت بین‌المللی) به گرایش تدوین بین‌المللی این رشته از حقوق که بهتر به نیازهای اقتصادی جهان معاصر پاسخ می‌گوید، کمک می‌نماید. فکر وحدت تمامی قواعد اصولی حقوق تجارت بین‌المللی، بیش از پیش، هم به وسیله دکتترین و هم به وسیله رویه‌های بازرگانی بین‌المللی تأیید می‌شود.

لزوم مقرراتی نوین حاکم بر روابط اقتصادی بین‌المللی که بهتر بتواند پاسخگوی نیازهای معاملات تجاری بین‌المللی باشد، وضع مقررات ویژه حقوق تجارت بین‌المللی را توجیه می‌نماید. فایده چنین امری در این دوران ضعف قوه مقننه در بعضی از کشورها و فقدان قواعد خاص در زمینه‌های دیگر، بیشتر احساس می‌گردد.

تدوین قوانین حقوق تجارت بین‌المللی بدین معنا نیست که صرفاً قوانین موجود را انسجام بخشیم؛ بلکه بدین منظور است تا آنان را آنچنان تغییر دهیم که بهتر به نیازهای زندگی اقتصادی بین‌المللی پاسخ گویند.

در این نوشته موجز، ما به اختصار دستاوردهای قانونگذاران بعضی از کشورها را در زمینه تدوین حقوق تجارت بین‌المللی بیان می‌کنیم و آنگاه اقداماتی را که اخیراً در سطح بین‌المللی به وسیله «انستیتو بین‌المللی برای وحدت حقوق خصوصی»¹ در این زمینه انجام پذیرفته است، مورد بررسی قرار می‌دهیم.

3. مجموعه قوانین حقوق تجارت بین‌المللی، در بعضی از کشورهای سوسیالیست اروپا تدوین شده است. چکسلواکی اولین کشوری است که به این هدف نائل آمده است. در این کشور، حقوق تجارت بین‌المللی بنابر قانون شماره 101/1963 تحت عنوان «روابط حقوقی در مناسبات تجاری بین‌المللی، مصوبه 4

1. L'institut international pour L'unification du droit privé (UNIDROIT).

دسامبر 1963» که کد تجارت بین‌المللی نیز خوانده می‌شود، تدوین گردیده است. در حقیقت این اولین کد تجارت بین‌المللی جهان که مشتمل بر 726 ماده است، قسمت اعظم مقررات حقوق تجارت بین‌المللی را بیان می‌کند. این کد، هم شامل مقررات عمومی و هم شامل قواعد ویژه‌ای در مورد قرارداد های تجاری بین‌المللی است. در این کد علاوه بر قرارداد های کلاسیک چون بیع، مشارکت، وکالت، کمیسیون، دلالتی و... قراردادهای جدیدی که بر اثر مبادلات بازرگانی بین‌المللی به وجود آمده، مانند «قرارداد وصول اسناد بانکی»²، قرارداد ضمانت بانکی و قرارداد کنترول³ نیز گنجانده شده است.

از طرف دیگر، با توجه به مسائل جدیدی که در معاملات تجاری بین‌المللی مطرح شده است، گستره قراردادهای سنتی

2. Le contrat de L'encaissement bancaire documentatitve قراردادی است که برحسب آن محتال که معمولاً فروشنده کالا است، اسناد مشعور بر فروش کالا را به بانک خود می‌سپارد و به آن وکالت می‌دهد تا برای خریدار مقیم کشور خارج برات نماید. در عرف متداول بانکی، از این نوع قراردادها به عملیات وصولی مانند بروات وصولی یا اسناد وصولی تعبیر شده است. (مترجم)

3. Le contrat d'activities de contrôle.

را افزایش داده‌اند. برای مثال در فصل مربوط به بیع، علاوه بر مقررات کلی، شروط خاصی در مورد مثلاً ممنوعیت صادرات مجدد کالاهای صادره و یا مقرراتی در مورد قیمت‌ها گنجانده شده است.

همچنین بعضی از قرارداد های مربوط به بیع چون قرارداد های خرید و فروش انحصاری و ترجیحی را تنظیم نموده‌اند. بدین ترتیب مقررات سنتی بیع را جهت اینکه به نیازهای ویژه بین‌المللی پاسخ گوید، تغییر داده و موسع نموده‌اند.

کارهای مقدماتی نشان می‌دهد که این کد بر پایه پژوهش‌های مقایسه‌ای وسیع و یا جمع‌بندی قوانین خارجی و بین‌المللی و همچنین با توجه به قرارداد های تجاری بین‌المللی تدوین شده است.⁴ تدوین‌کنندگان کد براساس نتایج به دست آمده توانستند قواعد حقوقی‌ای که در عین اصالت، با حقوق کشورهای دیگر هماهنگی دارد، وضع نمایند.

4. Cf. R. Bystricky, "Les traits généraux de la condification tchecoslovaque en droit international Privé", Recueil des cours de l'Academie de droit international, Vol. I-1968, P.444 et pp.514 et S; P. Kalensky, "Les traités essentiels des nouvelles confications tchecoslovaques de droit du commerce international et du dorit international privé", Revue international de droit comparé, no 4-1946, pp. 567 et S.; L. Kopac, "Le code tchecoslovaque de commerce international", Journal du droit international no 4 – 1964, pp.789 et s.

4. جمهوری دموکراتیک آلمان 13 سال بعد از چکسلواکی موفق به تدوین کد تجارت بین‌المللی خود گردید. انگیزه تدوین قانون پنجم فوریه 1976 در مورد قراردادهاي اقتصادي بين‌المللي، در این کشور دقیقاً همانند کشور چکسلواکی بود.⁵ این کد با 333 ماده، از کد تجارت بین‌المللی چکسلواکی کم‌حجم‌تر است. ایجاز و اتخاذ روشی متفاوت از آنچه غالباً در تدوین کدهای مدنی و تجاری اعمال می‌شود، از ویژگی‌های این کد است. چهار فصل نخست کد به مسائل کلی و اجرایی، اعمال حقوقی، نمایندگی و مهلت‌های قانون اختصاص یافته است. سپس در مورد عقد قراردادها بحث می‌شود (فصل پنجم). فصل ششم، آخرین قسمت مربوط به این نوع مسائل، محتوای قراردادهاي مذکور در کد را بیان می‌نماید. در فصول

5. Traduction francaises publiées par Staatverlag de Deutschen Demokratischen Republik, Berlin, 1978 et par le Journal du droit international, no 2-1977, pp. 418 et s.; Cf. F. Enderlin, "La réglementation Juridique des relations économiques international en Republique démocratique allemande", Jorunal du droit international, ididem, pp. 398 et s.; D. Maskow, "La réglementation des accords de commerce extérieur en Republique démocratique allemand", Tevue de droit international et de droit comparé, n 1-1980, pp. 39 et s.; D. Maskow, H. Liebold, "Foreign Trade Contracts in the law of the GDR", Review of Socilaist law, n 1-1980, pp. 64 et s.

بعدي از تعدد و تغيير طرفين قرارداد (فصل هفتم)، ضمانت‌هاي اجرايي (فصل هشتم)، اجراي قرارداد ها (فصل نهم)، تخلف از قرارداد (فصل دهم) و فسخ قرارداد (فصل يازدهم) سخن به ميان مي‌آيد. آخرين فصل كد حاوي مقرراتي در مورد «اوراق رهنی»⁶ (فصل دوازدهم)، مرور زمان (فصل سيزدهم) و همچنين مقررات نهايي (فصل چهاردهم) است.

بايد خاطرنشان نمود كه وضع قوانيني در بعضي از زمينه‌ها (ارجاع قرارداد به دادگاه يا به ديوان داوري...) و قراردادهاي جديد ناشي از عملكردهاي تجارت بين‌المللي (براي مثال: قراردادها مونتاژ، دريافت امتيازات علمي و فني و نگهداري) باعث تكميل حقوق تجارت بين‌المللي گرديد.

كارهاي مقدماتي نشان مي‌دهد كه در اين کشور نيز حقوق تجارت بين‌المللي، پس از پژوهش‌هاي تطبيقي و با توجه به حقوق كشورهاي ديگر و حقوق بين‌المللي و با استفاده از تجربيات بازرگاني بين‌المللي

6. Warrants سندی كه پرداخت وجه آن با رهن گرفتن كالاهاي موجود در مغازه تضمين مي‌گردد.

تدوین شده است.⁷ ذکر این نکته ضروری است که قوانین آلمان شرقی در مورد قراردادهای اقتصادی بین‌المللی دارای اصالت بوده و تا حد زیادی با حقوقی که در سطح بین‌المللی در این زمینه تدوین گردیده است، هماهنگی دارد.⁸

5. در لهستان⁹ و رومانی¹⁰ نیز اقداماتی جهت تدوین قوانین حقوق تجارت بین‌المللی انجام پذیرفته است. در لهستان لزوم انطباق قواعد حقوق مدنی با نیازهای خاص تجارت بین‌المللی، تدوین کد تجارت بین‌المللی را توجیه نموده است. همچنین عقیده بر این بود که بعضی از بنگاههای اقتصادی و قراردادهای تجاری بین‌المللی بر اثر معاملات بین‌المللی مطرح شده که در حقوق مدنی کلاسیک از آن بحثی به میان نیامده است؛

7. Cf. p. ex. F. Enderlein, "La réglementation de la vente internationale de marchandises dans le droit de la R.D.A. (Une comparaison avec le projet d'une convention sur la vente internationale de marchandises)", Droit et pratique de commerce international, no 2-1977, pp.123 et s.

8. Cf. Enderlein, op.cit., pp.125 et s.

9. Cf. J. Rajski, "Principes fondamentaux et developpment du droit, commercial international de certains pays socialistes européens et les relations économiques Est-Ouest", Revue internationale de droit comparé, no 3-1980, p.524.

10. Cf. M. Jacota, "Le perfectionnement et systematisation de la legislation en Roumanie", Revue internationale de droit compare, no 4-1978, p.837.

لذا تدوین کد و یژه‌ای در این زمینه ضروری می‌نمود.¹¹ کمیسیون تدوین کد متشکل از 20 حقوقدان (اساتید دانشگاه و وکلا) پس از سه سال، طرحی مناسب فراهم آورد. این طرح با کدهای تجارت بین‌المللی چکسلواکی و آلمان شرقی این تفاوت را دارد که تدوین مقررات خاص، مستقل از قوانین مدنی، وجهه همت قرار گرفته و قوانین مدنی به عنوان منبع فرعی قابل اعمال در روابط تجاری بین‌المللی شناخته شده است. طرح «قانونی راجع به روابط حقوقی در تجارت بین‌المللی» تمام مسائل بازرگانی بین‌المللی را در برمی‌گیرد. قسمت اول این طرح از شخصیت حقوقی بنگاه‌های اقتصادی لهستان، قراردادهای و دیگر اعمال حقوقی، اجرای قرارداد و آثار عدم اجرای قرارداد و همچنین از مرور زمان، سخن به میان می‌آورد و قسمت دوم به قراردادهای مختلف می‌پردازد. در این قسمت از طرح، بعضی از قراردادهایی که در روابط تجاری معمولند اما صراحتاً در

11. "Cf. p. ex. J. Rajski", "L'influence du développement du commerce international sur la théorie des obligations", Polish Yearbook of International Law, Annuaire Polonais de Droit International, vol. X, 1980, pp.193 et s.

قوانین مورد عمل از آنان ذکر به عمل نیامده است، چون قرارداد همکاری، قرارداد ساخت يك مجموعه صنعتی، قرارداد «ا جاره به شرط تمليك»¹² و قرارداد «ساخت و فروش کالا»¹³ گنجانده شده اند. راه‌حلهای پیشنهاد با قوانینی که در سطح بین‌المللی در مورد آنها و حدت‌نظر حاصل شده است و همچنین با عملکردهای تجاری بین‌المللی هماهنگی کامل دارد.

6. می‌توان اذعان نمود که تدوین مجموعه قوانین تجارت بین‌المللی در کشورهای نامبرده تا حدودی به استقرار و گسترش این حقوق در سطح بین‌المللی کمک نموده است. واضح است که پیشرفت حاصله در این زمینه هنوز محدود می‌باشد. برای

12. Credit-bail تکنیکی نوین جهت قرارداد است که بیشتر در کشورهای آنگلوساکسون معمول بوده و به Leasing مشهور است. برحسب این قرارداد شرکتی حق استفاده از تجهیزات صنعتی منقول و غیرمنقول را به ازای پرداخت مال‌الاجاره کسب می‌نماید. در پایان قرارداد، مستأجر حق دارد بهای تجهیزات را پرداخت و آن را تملک کند، یا اجاره را تمدید و یا از تمدید اجاره اعراض نماید. این نهاد حقوقی طی قانون بانکداری بدون ربا مصوب مجلس شورای اسلامی، وارد حقوق ایران شده است. (مترجم)

13. Savoir-Faire (know-how) قراردادی است جهت ساخت کالا، فروش محصولات، عرضه خدمات، تأمین امور مالی شرکت و همچنین نحوه استفاده از پژوهشها و تجربیات.

نیل به این هدف، لازم است که نظامی واحد از حقوق تجارت بین‌المللی مورد عمل جامعه بین‌المللی قرار گیرد. کدهای ملی که تا حدود زیادی با توجه به مسائل بین‌المللی تدوین شده‌اند، در حقیقت راهگشای تدوین کدی در این زمینه و در سطح بین‌المللی هستند.

7. فکر تدوین کد تجارت بین‌المللی برای جامعه بین‌المللی که در اواخر قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم مورد توجه قرار گرفته بود، چند سال است که توسط «انستیتو بین‌المللی برای وحدت حقوق خصوصی»¹⁴ تعقیب می‌شود. دو اصل، فکر تدوین چنین کدی را تقویت نمود: نخست آنکه اختلافات عمیق نظامات اجتماعی – اقتصادی کشورها بیش از پیش، تنظیم روابط تجاری بین‌المللی براساس حقوق ملی کشورها را مشکل نموده است؛ دیگر آنکه اقداماتی که در زمینه وحدت بین‌المللی این حقوق تاکنون انجام گرفته ناظر بر قراردادهای خاصی بوده است. این اقدامات بدون وجود قواعدی هم‌شکل که براساس آن

14. UNIDROIT.

باید قراردادهاي خاص تنظيم گردد، كافي نيست. نهايت آنكه اين خلاً بايد پر شود. پس از بررسي نتايج تحقيقات مقدماتي كه مابين ضرورت چنين اقدام مهمي بود، شوراي انستيتو، مسؤوليت تدوين چنين كدي را به بيست حقوقدان از كشورهاي مختلفه آفريقا، آمريكا، آسيا و اروپا، كشورهايي با نظامات اجتماعي - اقتصادي متفاوت سپرد.

«كميته تدوين تدريجي حقوق تجارت بين المللي» نخست مي بايست گستره و ويژگي نظام قواعد متحدالشكل منطبق بر نيازهاي تجارت بين المللي را كه قصد تدوين آن را داشت، مشخص نمايد. اين كميته در مورد ويژگي نظام حقوقي كد، پيشداوري نكرد و تصميم نهايي را موكل به مطالعات مناسب نمود. از اين جهت، صور مختلفي پيش بيني گرديد: كدي كه به صورت معاهده اي بين المللي پذيرفته شود؛ كدي به عنوان نمونه كه كشورهاي ذينفع از طريق قوه مقننه خود به آن قانونيت بخشند؛ و يا كدي كه جذبه دولتي نداشته باشد و در معاملات تجاري بين المللي، به طرفين قرارداد و داوران تجارت بين المللي عرضه

گردد. تصمیم بر این شد که اقدامات جاری، به مسائل کلی که اساس و چارچوب قوانین تجارت بین‌المللی را تبیین می‌نماید، محدود شود. اما این فکر نیز نفی نگردد که در صورت نتایج مثبت، کمیته کار خود را در خصوص تدوین قسمت اختصاصی کد ادامه دهد.

روش کار چنین است که پیش‌ترچه‌هایی برای فصول مختلفه کد به وسیله گروه‌های محدود پژوهشی فراهم می‌شود. پیش‌ترحها بر پایه پژوهش‌های تطبیقی در زمینه حقوق بین‌الملل، حقوق ملی کشورهای مختلف با نظامات اجتماعی - اقتصادی متفاوت و عملکردهای بازرگانی بین‌المللی، تهیه می‌گردد. دبیرکل انستیتو، با جمع‌آوری و تهیه مدارک لازم، گروه تحقیق را مدد می‌نماید. افزون بر آن، بعضی از مسئولیتهای پژوهشی به سازمانهای حقوقی بین‌المللی و یا به سازمانهای حقوقی ملی اعضای گروه‌های تحقیق واگذار می‌شود. پیش‌ترچه‌هایی که بدین صورت فراهم می‌آید، اساس بحث جلسه عمومی را تشکیل می‌دهد.

تا به امروز کمیته مزبور دو فصل نخست کد در باب تشکیل و تفسیر

قراردادها را تدوین نموده است. پیش‌طرح فصل سوم در مورد اعتبار قراردادها فراهم گردیده است که باید در جلسه عمومی به بحث گذاشته شود. کار فصول مربوط به اجرا و نتایج عدم اجرای قراردادها در جریان است. بدینسان طرح کد تجارت بین‌المللی که مشتمل بر مجموعه قوانینی در این زمینه است، شکل می‌گیرد. تدوین این کد باعث می‌شود که بعضی از مقررات پراکنده با هم تلفیق و تکمیل گردد و نظام حقوقی همگون و منطبق بر نیازهای ویژه زندگی اقتصادی بین‌المللی فراهم آید. به علاوه چنین کدی با عرضه یک شالوده کلی، اجرا و تفسیر سایر مقررات حقوق تجارت بین‌المللی را تسهیل می‌نماید. کوتاه سخن آنکه، چنین کدی می‌تواند به اشخاص ذی‌نفع، دیدی کلی از حقوق حاکم بر روابط تجاری بین‌المللی ارائه نماید و زمینه شناخت این حقوق را که متشکل از مقررات پیچیده است، فراهم سازد. تدوین چنین کدی نه آسان است و نه به سرعت انجام‌پذیر. کارهایی که در این زمینه انجام گرفته قابل‌قدردانی است و باید مورد حمایت قرار گیرد.

8. به عنوان نتیجه می‌توان گفت که تدوین کد تجارت بین‌المللی، هم در سطح کشورها و هم در سطح جامعه بین‌المللی مورد توجه قرار گرفته است. این گرایش ناشی از این واقعیت است که روابط اقتصادی بین‌المللی را قوانین جدیدی بایسته است تا بهتر از قوانین موجود پاسخگویی نیازهای تجارت بین‌المللی باشد. این نیاز در بعضی از کشورهای سوسیالیستی شدیداً احساس گردیده است؛ زیرا حقوق تجارت این کشورها که تنظیم‌کننده روابط اقتصادی داخلی در چارچوب اقتصاد سوسیالیستی است، به هیچ روی نمی‌تواند پاسخگویی نیازهای ویژه تجارت بین‌المللی باشد. بنابراین تدوین مجموعه قوانین بین‌المللی می‌تواند این کمبود را جبران نماید. مع ذلك چنین کدی تضاد بارز موجود بین ویژگی بین‌المللی روابط اقتصادی – که از آن سخن راندیم – و ویژگی داخلی و ملی مقررات تجاری را نمی‌کند.

فراگیری روابط اقتصادی و گسترش مناسبات اقتصادی بین کشورهای جهان با

نظامات اقتصادي متفاوت، وحدت حقوق تجارت بين المللي را اقتضا مي‌نمايد. تدوين كدي در اين زمينه در بعضي از كشورها را مي‌توان مرحله‌اي مقدماتي در روند وحدت تدريجي بين المللي اين رشته از حقوق دانست؛ به عبارت ديگر، يك بازسازي حقوقي كه به جهاني بودن آن منتهي مي‌گردد. از اين جهت چنين احساس مي‌شود كه اقداماتي كه در اين زمينه به وسيله «انستيتو بين المللي براي وحدت حقوق خصوصي» و در چارچوب سازمانهاي وابسته به سازمان ملل متحد و همچنين «كنفرانس سازمان ملل در زمينه تجارت و گسترش»¹⁵ انجام پذيرفته است، بايد مورد حمايت قرار گيرد. كارهايي كه در مورد تدوين اين كد به وسيله «انستيتو بين المللي براي وحدت حقوق خصوصي» انجام پذيرفته از اهميت خاصي برخوردار است. در جهاني كه كشورها به علت منافع اقتصادي خود و اختلافات سياسي به نزاع گرويده اند، نتايج اقدامات مثبت اين انستيتو كمك شاياني به تدوين قوا عد

15. C.N.C.D. (conference des Nations Unies sur le commerce et le developpment).

حقوقى تنظيم مناسبات اقتصادى بين الملى
خواهد نمود.*

*. Jerzy Rojski, "La tendance à la codification progressive du droit commercial international", droit et libertés à la fin du XXe siècle, études offertes à Claude-Albert Colliard, Paris, édition A. Pedone, 1984.